

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Lenkiuosi atminčiai

Birželio 14-oji – Gedulo ir Vilties diena.

Dar yra daug žmonių, kuriems ši data – ne tik kalendoriaus lapelis, kurį galima nuplėšti ir pamiršti. Ši data jiems įkūnija gyvą, taigi skaudžią ir neblėstančią atmintį, kurios nesuklastosi.

Šie žmonės neafišuoja savo atminties, nedemonstruoja savo kančios ir išgyvento siaubo, patyrus, kad ištremti buvo už nieką – klausti okupanto, kodėl ir už ką, yra beprasmiška. Tą ne kartą liudijo ir Anne Applebaum „Gulago istorijos“ puslapiai, ir G. Orwello „1984-ieji“, ir Aleksandro Solženicyno, ir Varlamo Šalamovo kūriniai: totalitarizmas yra koja, batu prispaudusi žmogaus veidą, Saturnas, ryjantis savo vaikus, žvėris, užimantis savo veiklai reikalingą teritoriją.

Lietuviai tremiami buvo praktiškai dėl to, kad jie yra lietuviai – svetima, nepažįstama, nereikalinga gentis, kurios okupantui nereikėjo – reikėjo tik genties teritorijos ir jos užgyvento gero. „Lietuva, bet be lietuvių“ – daugelis vėlyvojo socializmo kartos žmonių puikiai prisimena šį posakį, kadaise ištartą aukšto sovietinio politinio veikėjo. Toks buvo planas, o kad jis neišsipildė, dėkoti turbūt turime Dievo Apvaizdai ir tam stipriam archajiškam genties jausmui, moderniuosiuose amžiuose perėjusiam į nacijos, tautos sąvoką ir savivoką.

Nepamiršti to turėtume ir šiandien, nes juk akivaizdu, kad planai linkę kartotis. Ir jau kuri laiką man dingojasi, kad tos sąvokos, iš kurių progresyvūs mąstytojai, intelektualai, influenceriai ir politikai mėgdavo (ir tebemėgsta) pasišaipyti kaip iš įsisenėjusių banalių klišių (lietuviai kaip kankinių tauta, lietuviai – rūpintojėliai, lietuviai – amžinai gedintys ir nemokantys linksmintis ir džiaugtis) nėra tokios jau klišinės. Juolab kai naujoji mūsų valdžia aiškiai parodė, kaip ji suvokia džiaugsmą, laisvę ir linksmimąsi. Atrodo, kad tai, iš ko anksčiau pakikendavome, dabar atsisuka į mus visiškai kitokiu veidu.

Sakyčiau, kad tai, jog turime žmonių su gyva atmintimi, su sveika nuovoka ir stipriu teisingumo jausmu, yra didelė Dievo malonė. Nes ant tokių žmonių laikosi valstybė ir jos tvarka. Ir tegu pašaipūnai vadina juos kaip nori – runkeliais, rūpintojėliais, tradionalistais, nacionalistais ir panašiai, tokių epitetų socialiniuose tinkluose ir spaudoje dabar netrūksta.

Bet tiems žmonėms ne vis vien, gyvensime savo valstybėje ar būsime kitos vasalais. Ne vis vien, ar išlaikysime savo kalbą kaip nacionalinės tapatybės dalį ir didžiausią kultūrinį turtą, ar pereisime prie patogesnės, globaliam pasauliui tinkamesnės kalbos arba naujakalbės. Ne vis vien, ar būsime tikri krikščionys, sekantys Kristaus pėdomis, ar patogūs krikščionys, prisitaikantys prie esamos padėties.

Lenkiuosi žmonių atminčiai, kuri nepamiršo skausmo ir kurios kančia niekuomet neatlėgs, bent jau šiame pasaulyje. Lenkiuosi atminčiai, kuri moka šypsotis ir džiaugtis, tik galbūt ne taip, kaip kas nors įsivaizduoja linksmybes. Lenkiuosi jai ir dėkoju, kad ji yra, kad liudija, koks trapus yra žmogiškumas ir koks jis yra didis.

Renata Šerelytė

Tremtinė Barbora Smetonienė su anukėmis Meilute ir Sigute Sibire.

Keista mirtis

*Tik vieną naktį aš gėrėjausi pavasariu
ir tąją naktį žemėn suklupau,
o buvo sužaliavę rasos
už viską tam pavasary žaliau.*

*Aš suklupau, ir niekas nepakėlė,
ir nepažadino manęs lietus,
tik žolės, prie manęs priėję,
nustebo, kad žmogus*

*pavasari numirt galėjo,
kai lijo kvepiantis lietus.*

Algimantas Mackus

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2021 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuviybės puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Lenkiuosi atminčiai • 2-as psl. Stanislovas Abromavičius. Lietuvos ūkininkus lydėjo skausmas • 3-as psl. Tyruolis iš Linkuvos. Iš atsiminimų apie Rygiškių Joną • 4-as psl. Algis Vaškevičius. Atnaujinti skulptoriaus, „Laisvės“ paminklo kūrėjo Juozo Zikaro namai • 5-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė. Mark Van Yetter: „Kuo daugiau žvelgiu į šiuolaikinį meną, tuo mažiau jis mane veikia“ • 6-as psl. Marija Bareikaitė Remienė. Mirties metinių proga prisimenant Stasę Eleną Lapaitę Semėnienę • 8-as psl. Kultūros kronika

Kitame numeryje: Istorijos pamokų nevalia pamiršti • Pokalbis su muziejininke Virginija Babonaite-Paplauskiene

Lietuvos ūkininkus lydėjo skausmas

Lietuviai tremtiniai Sibire.

Nuotraukos iš interneto

Stanislovas Abromavičius

Sovietų sąjungai okupavus Lietuvą, jau 1941 metų birželį į Sibirą ištremti buvę mūsų nepriklausomos valstybės veikėjai, mokytojai, policininkai, kiti inteligentai ir pavyzdingi ūkininkai. Jie buvo okupantams pavojingiausi. Tada dar nebuvo pakankamai aiškiai suformuluoti ūkininkų „nusižengimai“, už kuriuos galėjai atsivesti Sibire. Jau pokario trėmimuose užteko pripašyti jiems miškuose kovojusių partizanų pagalbininkų etiketę arba apkaltinti, kad savo ūkyje jie naudojo (nesvarbu, prieškarį ar pokaryje) samdomą darbo jėgą, kai toji panaikindavo ribas tarp gyvenimo, kančios ir mirties.

Nepriklausomoje Lietuvoje stambieji ūkininkai kūrėsi parceliuojamose dvarų žemėse, jie pirkto stambesnius ūkius, statėsi naujus dviejų galų su mansardomis gyvenamuosius namus, rentė didelius ūkinius pastatus. Niekas nesuskaičiavo, tačiau didesnioji dalis būsimų naujų ūkių šeiminių prieš tai buvo išvykę į Ameriką, dirbo šachtose, kitus sunkius darbus, kad už sūrių prakaitu uždirbtus ir taupytus dolerius sugrįžę pirtų Lietuvoje žemę, ieškotų darbščių merginų santuokai, kaip paprastai, augintų dideles šeimas. Mat žinojo, kad ūkio žemei apdirbti reiks daug darbo rankų. Kad ir keturiasdešimties hektarų ūkio savininkai visus darbus nuderbdavo patys, gal tik per šienapjūtę, javapjūtę ar bulviakasį samdydavo padienį darbininką, dar piemenėlį ar mergaitę, troboje šeimininkei padėti. Prasidėjus tremtims, jie jau buvo svetimos darbo jėgos išnaudotojai.

Užrašydamas mažųjų Sibiro tremtinių atsiminimus, esu susidūręs su lietuvių tautos naikinimo istorija, kuri iki šiol dar nėra pakankamai ištirta. Dabar net pačioje Lietuvoje atsiranda taip vadinamų „mokslininkų“, kurie pagal MGB melagingus mums paliktus dokumentus, saugotus jų archyvuose, teigia ir apie „humanišką“ tremtį, kad gyvuliniuose vagonuose buvo teikiama medicininė pagalba, maitinimas, net pienas kūdikiams, vos ne savo noru į Sibirą keliaujantiems buvo išmokami po penkis rublius dienpinigiai. Ir važiavo dauguma į Sibirą užsivesti, mat Lietuvoje nebuvo darbo... Šitas melas keliauja po Europos Sąjungos valstybes, iškraipo mūsų tautos kančių istoriją.

Veronikos Druskienės istorija

Veronika gimė 1880 metais. Druskiai nuo seno gyveno Paželių kaime, Želvos parapijoje, Ukmergės apskrityje. Carinės Rusijos priespaudos laikais, apie 1907 metus, jos vyras Petras buvo išvykęs užsivesti pinigų ūkiui į Ameriką. Tuo metu jų dukra

Marijona tebuvo vos devynerių mėnesių amžiaus. Deja, labai greitai jaunas vyras žuvo anglies kasykloje. Visa laimė, kad Veronika iš Amerikos gavo vyro gyvybės draudimo pinigus. Už dalį jų nupirko ir padovanojo žemės Želvos kapinių praplėtimui. Buvo labai dievobaiminga, jos pėdomis pasekė ir dukra Marijona. Į bažnyčią jos eidavo ne tik sekmadieniais, bet ir penktadieniais. Po vyro žūties kitos šeimos Veronika nekūrė, o atsidavė dukros auginimui.

Kai Marijonai suėjo devyniolika, ji ištekojo už Karolio Tvarkūno, irgi buvusio amerikono, dirbusio už Atlanto sunkius darbus, bet į Lietuvą laimingai sugrįžusio. Už savo ir Veronikos Druskienės pinigų nusipirko Brazgių dvaro 19 hektarų dirbamos žemės, 3 hektarus miško, priedo dar ir ūkinių pastatų bei dvaro gyvenamo namo dalį – du kambarius, valgomąjį ir priekinę verandą. Čia gimė visi devyni Tvarkūnų vaikai: vyriausioji Adelė (gimė 1927 metais), o jauniausias Broniukas pasaulį išvydo po penkiolikos metų. Vaikus auginė močiutė Veronika, sako, ji juos ir priėmė gimdant, pykdavusi ant žento, kad taip dažnai gandrai apsilanko jų sodyboje, nes jai teko anūkų auginimo vargai.

1923 metais Brazgių kaime buvo 16 sodybų – 78 gyventojai. 1938 metais kaimas išskirstytas į vienkiemius, tuomet turėjo 134 ha žemės. Brazgių kaime buvęs dvaras priklausė Matikoniams. Po 1938 metais vykdomos reformos dvaro žemių parceliacijos savininkai valdė 151,3 hektarus žemės. Kaime veikė grietinės nugriebimo punktas. Žinoma, kad vyriausioji iš vienuolikos Čereškų vaikų dukra Elena, gimusi 1910 metais, ištekojo už Brazgių dvaro ūkininko Juozo Matikonio. Pokaryje jos broliais Balys, Povilas ir Karolis Čereškos išėjo partizanauti. Povilas Čereška-Štampas Balys Čereška-Vaidotas buvo suminti, o Karolis Čereška-Sruoga žuvo kartu su bendražygiais kovos lauke už Tėvynės laisvę.

Tvarkūnai dar anos nepriklausomybės metais garsėjo darbštumu ir tvarkingumu. Kalėdodamas Želvos klebonas Povilas Pauliukas visada pas juos vakarieniaudavo. Tada močiutė Veronika pagamindavo skanaus aviečių vynu, o vaikus siūsdavo riešutauti, didžiausius riešutus atrinkdavo tai vakarienei su kunigėliu. Tvarkūnai garsėjo pavyzdingu ūkiu, o visoje apylinkėje pagarsėjusių kviečių sėklos moteris ne-

pagailėdavo ir klebonijos ūkiui. Sako, žentui nematant... Liepdavo anūkams ežere prigaudyti vėžių ir nešdavo juos klebonui kanauninkui Povilui Pauliukui.

1939 metais iš dvaro šeima kėlėsi į vienkiemį. Pasirinko vietovę prie Kliepšių ežero. Dvejus metus truko išikūrimo darbai. Pasistatė didelį namą su plačiais langais ir langinėmis, paskaičiavo, kad didelei šeimai reikia didelio ploto. Iš tolo švietė veranda, mansarda su dviem langais į kelio pusę. Tikėjosi gražiai gyventi, būti gerbiami kaimynų. Tačiau vietoje to, kad savo prakaitu gražiai išikūrė, Amerikoje užsidirbtais pinigais suklestėjo, užėjus rusams, jau 1945 metais, priskyrė juos prie buožių, tai yra išnaudotojų, turtuolių, nors patys žemę dirbo ir viską užgyveno savo prakaitu.

Greitai sovietai pradėjo karpyti Tvarkūnų ūkį, atėjo metais, kai būti pasiturinčiam tapo praieksmu, o štai nieko neturėti – garbė. Galėjai vadintis proletaru, tingėjimas buvo vertinamas kaip dorybė. Tada į darnią Tvarkūnų šeimą atklydo nelaimė: 1947 metais per šienapjūtę nuo plaučių uždegimo mirė Karolis Tvarkūnas. Jauniausiam Broniukui tebuvo ketveri. Visa laimė, kad vyresnieji jau buvo suaugę, darbingi ir darbštūs. Po ketverių metų motina, močiutė ir aštuoni vaikai iškeliavo į Sibirą.

Pirmus metus tremtyje be duonos ir sotesnio maisto visi labai kentė. Nuo bulvių pliužės močiutė Veronika labai nusilpo. Žinodama jos pagalbą savai parapijai, tremtinė nuo Kuktiškių Armonienės parašė laišką Žemaitkiemio klebonui kun. Povilui Pauliukui, aprašydama šeimos bėdas ir rūpesčius. Po kurio laiko visų džiaugsmui atėjo nuo kunigo siuntinys

su šmotu lašinių ir džiovinta duona. Deja, siuntinių buvo tik keli, gerasis kunigas Povilas Pauliukas pasimirė ir palaidotas Bygailių kaimo kapinaitėse šalia tėvų ir brolio Antano.

Veronika Druskienė labai bijojo mirti tremtyje, vis meldėsi, kad sugrįžtų į Lietuvą ir atgultų amžinam poilsiui Žemaitkiemio kapinėse. Deja, likimas buvo negailestingas: moteris mirė antrą tremties žiemą ir buvo palaidota Ūlazų kapinėse.

1963 metais statant Krasnojarsko hidroelektrinę paaiškėjo, kad tremtinių kapinės bus užtvindytos, tad leista artimųjų palaikus išsikasti. Vieni lietuviai, sužinoję, kad kapines ruošiamasi perkelti, važiavo parsivežti į Lietuvą savųjų palaikų, kitiems svetimoje šalyje neleista ramiai gulėti. Deja, vandeniu buvo užtvindytos ir Ūlazų kapinaitės. Tremtinių palaikai, tarp kurių buvo ir Veronikos Druskienės, liko po vandeniu. Tad iki šiol savių ir neranda ramybės, žinodami, kad seneliai amžiną poilsį surado ne Lietuvoje: Povilas Druskis palaidotas nežinomoje vietoje JAV, o močiutė Veronika – tolimajame Sibire, po vandeniu.

Tyruolis iš Linkuvos

Alfonsas Šešplaukis – Marijampolės gimnazijos mokytojas, 1937

Prisimindami šį darbštų literatūros darbininką skaitytojams siūlome jo paties prisiminimų pluoštelį, kuris 1970 m. buvo skelbtas „Drauge“. Rašytojas sodriai pasakoja apie susitikimą su prof. Jonu Jablonskiu-Rygiškiu Jonu. Čia nemažai sužinosime ir apie patį prisiminimų autorių.

Šiomet sukanka 15 metų nuo Alfonso Šešplaukio-Tyruolio (1909 m. g. Linkuvoje, 2006 m. mirė Čikagoje), Lietuvos pedagogo, poeto, kritiko, vertėjo, spaudos darbuotojo, mirties.

Trumpai priminsime Tyruolio biografiją, jo paties taip sudėliotą interviu 2004 m. „XXI amžiaus“ savaitraščiui: „Pradžios mokyklą lankiau Linkuvoje ir Mažeikiuose, netoli Pakruojo, bet jos nebaigiau. Linkuvos gimnaziją baigiau 1928 m., Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakultetą (germanistiką ir lituanistiką) – 1933-iaisiais; Insburo universitete, Austrijoje, gavau habilituoto daktaro laipsnį 1949 m., Kolumbijos universitete Niujorke – bibliografijos magistro laipsnį 1964-iaisiais. 1933–1944 m. mokytojavau jėzuitų, marijonų ir Šiaulių berniukų gimnazijose, 1945–1948 m. – Kemptene, Vokietijoje, atvykęs į JAV kurį laiką dirbau Bruklina, Maironio šeštadieninėje mokykloje, lituanistiką dėčiau Kolumbijos (Niujorkas) ir Notre Dame universitetuose (pastarajame ilgesnį laiką dirbau mokslinį darbą bibliografijos srityje profesūros teisėmis). Nuo 1978-ųjų – universiteto pensininkas (emeritas). Apsigyvenęs Čikagoje dirbau tik literatūrinį bei mokslinį darbą, nebemokytojavau“. Tame interviu Tyruolis prisipažįsta, kad per 74-erius metus parašė 74 knygas.

baigęs. Atvykęs studijų į Kauną tą vertimą tuoj pasiūliau Spaudos fondui išleisti. Direktorius B. Žygelis, rankraštį pavartęs, ir sako:

– O kodėl japonų?

– Toks tebuvo pasirinkimas! – atsakiau, – jei būčiau gavęs knygą apie eskimus, ir tą būčiau išvertęs.

Nors vertėjo buvo atsakyta kiek „didvyriškai“, leidėjas vertimą pasiliko „apsvarstyti“. Kol šis nuskendo leidyklos vandenyse, po kurio laiko beldžiaus su kitu vertimu – šįkart su apsakymėliu jaunimui, verstu vėl iš kažkokio rusų autoriaus dar ketvirtosios gimnazijos klasė (ragavęs mokyklos dar su rusų kalba, lengvesnius skaitymų tekstus ta kalba nesunkiai įkirtau).

Apsakymėlio pavadinimas irgi nieko sau – „Auksinė bitelė – Dievulio darbininkė“.

Leidykloj pasakė:

– Išleistumėm, jei gautum Rygiškių Jono pritarimą.

„Jūs kimbat į didžiąsias žuvis“, – pagalvojau, bet pagaliau pasakiau: – Pabandyčiau.

Aną minėtą vasario pabaigos dieną, apie 9 val. ryto, jau klabenau Rygiškių Jono buto duris. Įleido paties kalbininko sūnus junioras („Tulpės“ leidyklos dalininkas, kur vėliau irgi „nuskendo“ pora mano verstų nuotykių romanų). Liepė palaukti nedideliame salionėly – kol tėvas pasiroš.

Netrukus už sienos girdžiu:

– Paverskit mane ant kito šono.

Senyvo žmogaus balsas. Aišku, kad tai paties Rygiškių Jono.

Na, galvoju sau, atėjai per anksti, gausi dar gerokai palūkėti, kol seni kaulai išsiilsės „ant kito šono“. Bet vis tik junioras nesakė, kad atečiau vėliau ar kitą kartą. Laukti iš tiesų teko nebe taip jau ilgai. Buvau priimtas paties kalbininko miegamajame, jam dar lovoj tebesiilsint. Prisistatęs ir kaip reik deramai pasveikinęs garbų kalbininką, ilgai nedelsdamasėjau prie reikalo:

– Esu išvertęs jaunimui apsakymėlį „Auksinė bitelė – Dievulio darbininkė“. Spaudos fondas sutiktų jį išleisti, bet norėtu, kad Tamsta patikrintum. Būčiau labai dėkingas, jei gerbiamas profesorius sutiktumėt.

Išdrožiau tą prašymą drąsiai, bet kartu pajutau ir baimę, ar negausiu pylos, kad su menku nieku lendu į akis tokiam didžiam kalbininkui. Panašiu reikalu (su vienu Rilkės vertimu) kartąėjau pas Jakštą, beveik drebėte drebėdamas. Visai be reikalo. Pasirodo, kad seni žmonės mane daugiau myli, negu galiau įsivaizduoti.

Taip ir Rygiškių Jonas tąkart man pasirodė visai malonus, nepiktas. Dargi atsiprašė, kad tebesas lovoj, nors aš pats turėjau kur kas daugiau atsiprašyti. Šiaipjau nieko nepriimtas miegamajame, bet mačiau, kad man buvo padaręs išimtį, greičiausiai norėdamas patirti, kas per paukštis braunasi į jo lizdą taip anksti iš ryto.

Atsisveikindamas pasakė:

– Ateik ateinantį sekmadienį iš ryto, gal jausius geriau. Tada galėsi man savo vertimą paskaityti.

Nudžiugau kaip niekad, kad ne tik buvau maloniai priimtas, bet kad ir prašymas nebuvo atmetas.

Nukelta į 8 psl.

Iš atsiminimų apie Rygiškių Joną

Alfonsas Šešplaukis-Tyruolis

Tai buvo metas, kai Kauno gatvėse dar galėjai sutikti Vaižgantą, Jakštą, Maironį – tuos didžiuosius mūsų rašto šulus. Tai buvo metas, kai, pirmajai nepriklausomo gyvenimo dekadai pasibaigus, Kaunas pragydo tokiais jaunais poetais, kaip Aistis ar Brazdžionis, nekaltant apie visą plejadą kitų, kurie jau patys įsirikiavo į vaižgantinių „kapininkų“ gretas.

Su Vaižgantu, Jakštu, Maironiu jau buvo tekę užmegzti šokių tokių ryšį, vienokiu ar kitokiu reikalu su jais susitikus. Nors dar tebuvo tik antro kurso studentas Lietuvos (vėliau Vytauto Didžiojo) universitete, man jau magėjo, kokios progos pasigavus, aplankyti ir mūsų didįjį kalbininką Rygiškių Joną – Joną Jablonskį.

Sumanyta buvo pačiu laiku, nes laikas ilgai nelaukia su tais kudirkiniiais stulpais. Kalbininkus jau nuo seno didžiai gerbiau. Gal ir pats būčiau kalbininku pasidaręs – duomenų tam, rodos, buvo – jei ne ta visagalinti Erata, kuri, dvylikos metų vyrui davus savo parinktą vardą, jį ir savo tarnybai pasivergė. (Neįtikėtina? Ruth Schumann dar tik ketverių metų būdama jau „kūrė“ eiles).

Kai 1924 m. gruodyje Karaliaučiuje mirė Kazys Būga, žinia jau itin skaudžiai sukrėtė. Graudu buvo, kai Būgos mokinys Petras Būtėnas, atvažiavęs mums į Linkuvos gimnaziją apie Būgą skaityti paskaitos, pats ją skaitė su ašaromis akyse, tiesiog verkdamas. Nenuostabu, kad, po dvejų metų būdamas Kaune, pirmiausia bėgau ieškoti kalbininko Būgos kapo ir jį belankydamas parašiau ir atitinkamas eiles, kurios, žinoma, žuvo, kaip ir visi ano meto „himnai“ ir „poe-mos“.

Mano studijų metu Rygiškių Jonas nebevaikščiojo. Tik buvau girdėjęs, kad prieš tai dar būdavęs studentų nešte užnešamas į auditoriją. Vėliau studentams skaitęs paskaitas savo paties bute. Būdavęs ir griežtas: jei kas nepatildė, vargšui studentui galėdavę ir gerokai kliūti.

1929 m. vasario pabaiga Kaune. Po didžiųjų tos žiemos šalčių, kai net tvoros pyškėte pyškėjo, kiek atlyžo. Pasitaikė ir proga įsidrąsinus aplankyti mūsų didįjį kalbininką jo paties bute, Mickevičiaus gatvėje, ne-

toli nuo universiteto. Beveik prieš pat universiteto rūmus tada dar tebestūksojo „Adomo Mickevičiaus namelis“, kiek apšepęs, lyg iš gėdos gerokai į daržus ištraukęs. Putinas buvo didžiausias tos „lūšnos“ nūgriovimo propaguotojas.

Rygiškių Jono gyvenamasis namas buvo kiek toliau į pietus. Medinis, žaliai dažytas, jis irgi buvo kiek ištraukęs į kiemą, bet ne iš gėdos, kaip anas mickevičinis, o iš gyvo reikalo: kalbininkui reikėjo ramybės, ne vien dvasinės, bet ir fizinės. Juk dar daug neišspręstų kalbinių problemų.

Bet kol pasibelsiu į Rygiškių Jono duris, reik žodį kitą tarti, kokiui reikalui pas jį veržiuos.

Mano pirmasis spausdintas dalykas turėjo būti ne kokios ten Bjoernsono novelės „Solbako Sinėvės“ (Saulės dukters) vertimas, kurį 1929 m. rudenį per savo skiltis perleido „Rytas“, o paskum atskira knygele išleido V. Remigijus (Valaitis), o kažkokio Faberio pusiau literatūriniai šķikai „Japonų tautos gyvenimas“, kuriuos buvau išvertęs tik ką gimnaziją

Monografijos redaktorius su artimiausiais bendradarbiais. Iš k.: red. dr. Alfonsas Šešplaukis, agr. Aleksandra Indrulytė-Eivienė, agr. Ignas Andrašiūnas, mokyt. Alfonsas Gelazius

Atnaujinti skulptoriaus, „Laisvės“ paminklo kūrėjo Juozo Zikaro namai

Algis Vaškevičius

Lietuvos Seimas, atsižvelgdamas į tai, kad 2021 m. lapkričio 18 d. sukanka 140 metų, kai gimė Lietuvai ypač nusipelnusi asmenybė – vienas pirmųjų profesionalių Lietuvos skulptorių profesorius Juozas Zikaras, paskelbė 2021-uosius Juozo Zikaro metais.

Šiemet taip pat sukanka 100 metų, kai buvo sukurtas vienas iškiliausių Lietuvos nepriklausomybės simbolių – Juozo Zikaro skulptūra „Laisvė“. Šią statulą J. Zikaras sukūrė gyvendamas Panevėžyje 1921 metais. Ji buvo kuriama Panevėžio gimnazijoje, kurioje J. Zikaras dirbo piešimo mokytoju. Tada visi, kam buvo įdomu, galėjo stebėti, kaip vyko darbas, diskutuoti su autoriumi.

Be to, J. Zikaras sukūrė ir daugiau nepriklausomos Lietuvos tapatybės ženklais tapusių meno kūrinių – tai ir skulptūra „Knygnešys“, ir daugelio žymių valstybės veikėjų portretiniai biustai ir bareljefai (Jono Basanavičiaus, Simono Daukanto, Vinco Kudirkos, Antano Smetonos, Jono Šliūpo; paminklo „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“ bareljefas), 1928 m. Lietuvos nepriklausomybės, Vytauto Didžiojo, Juozo Tumo-Vaižganto medaliai, visų 1918–1940 m. nominalų lietuviškų pinigų – litų monetų – modeliai.

Gegužės mėnesį Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus padalinys – J. Zikaro namai-muziejus dovanuoja lankytojams unikalią galimybę apsilankyti Zikarų namuose, kol čia dar neatkeliavo daiktai ir baldai. Tai buvo galimybė pamatyti šį namą tokį, koks pasitiko šeimą 1932 metais. Lankytojai čia galėjo apžiūrėti namo suplanavimą, autentiškas detales, kurios atsiskleidė 2020–2021 m. namo restauracijos metu.

Šis muziejus buvo atidarytas 2001 m. lapkričio 18 d. menininko 120-ųjų metinių proga. 1959 metais J. Zikaro dukra Alytė Zikaraitė pirmame namo aukšte, tėvo dirbtuvėje, įrengė nedidelį pusiau slaptą muziejų, skirtą tėvo darbams. Vėliau namas su jame esančiais kūrinių atiteko Nacionaliniam M. K. Čiurlionio dailės muziejui, ir šiame name buvo įrengta J. Zikaro darbų ekspozicija.

Restauruoto muziejaus lankytojai galėjo pamatyti atnaujintas ir dar labiau išryškintas autentiškas detales – langines, langų elementus, rankenėles, į sieną įleistas stumdomas duris, restauruotas krosnis, ornamentuotas ventiliacijos angas. Šiame name yra viešėję daug Lietuvai nusipelnusių žmonių – Petras Rimša, Sofija Smetonienė, Juozas Tumas-Vaižgantas, Ugnė ir Petras Babickai, Jonas Mackevičius ir kiti.

Svetainėje ir Anelės Zikarienės kambaryje žvilgsnį iš karto patraukia bene vienintelė Lietuvoje išlikusi grindų danga – unikalus XX a. 4 dešimtmečio *Art deco* stiliaus linoleumas. Ši reta grindų danga, ją restauravus, buvo prikelta antram gyvenimui. Valgomojo erdvė mena jaukias šeimos akimirkas ir pašnekesius. Pro valgomojo langą matyti paties J. Zikaro sodinta kriaušė, o atnaujintas balkonas primena, kaip skulp-

J. Zikaro namas-muziejus rūpestingai atnaujintas.

A. Vaškevičiaus nuotraukos

toriaus žmona Anelė Zikarienė mėgo jį puošti gėlėmis.

Pastačius skalbyklą, name atsirado terasa, nuo kurios atsiveria nuostabi Senamiesčio panorama: matyti raudoni senamiesčio stogai ir bažnyčių bokštai, Vytauto Didžiojo tiltas, Aleksoto funikulierius. Terasoje dienos metu buvo valgoma, bendraujama su draugais, mokomasi, o sutemus dalijami slapti bučiniai, todėl ji vadinta „Bučinių“ terasa.

Leidžiantis žemyn, į J. Zikaro dirbtuvę, pasitinka dar viena unikali namo vieta – vyno rūsys. Toks sprendimas buvo įkvėptas Birželių dvaro pastačio, kuriame J. Zikaras sutiko savo pirmą meilę, pradėjo profesionalaus menininko karjerą. Tokia namo ypatybė leidžia medinuką vadinti dvaru ar net piliimi, kaip buvo priimta iki XX a. pradžios. Prieškariu kiekviena šeima gamindavo savo gėrimą: kas benediktinus, kas užpilus, o Zikarai gamindavo vynus iš savo sodo vyšnių ir kitų uogų.

Skalbyklos patalpoje iki mūsų dienų išliko ir buvo atnaujinti ne tik krosnis ir didelis ketaus katilas skalbiniam virinti, bet ir sienų dekoru bandymai – trafaretiniai ornamentai, buvę madingi to meto interjeruose. Name buvo net du tualetai – tais laikais tikra prabanga pusantro aukšto statinyje.

Po namą vedžijanti J. Zikaro namo-muziejaus vadovė, J. Zikaro gyvenimo ir kūrybos tyrinėtoja muziejininkė Rasa Ruibienė dirba čia nuo 2000-ųjų. Su J. Zikaro dukra Alyte ji susipažino 1995 metais ir bendravo su ja iki pat šios mirties 1998-aisiais. A. Zikaraitė muziejininkei papasakojo daug įdomių faktų iš šeimos gyvenimo.

R. Ruibienė labai džiaugiasi, kad namas iš pagrindų buvo atnaujintas, išsaugojant visas svarbias detales, puošybos elementus ir visas čia alsuoja autentiška. Po daugybės metų sugrąžinta autentiška sienų spalva, o patogus namo išplanavimas nepakito iki šiol – jį visą galima apeiti ratu, tai buvo labai patogu žaisti visiems keturiems Zikarų vaikams. Tokie gyvenamųjų namų išplanavimai Kaune buvo gana dažni XX amžiaus trečiojo dešimtmečio pradžioje.

Įdomu tai, kad, pasak muziejininkės, būtent dėl išsaugotos autentikos name buvo nufilmuoti keli filmai – „Kai apkabinsiu tave“ (2010, režisierius Kristijonas Vildžiūnas), „Emilija iš Laisvės alėjos“ (2017, rež. Donatas Ulvydas), „Pelėdų kalnas“ (2018, rež. Audrius Juzėnas).

Mediniame pastate šalia namų anksčiau buvo malkinė ir paukštidė, kurioje šeima augino vištas, žąsis, o specialiai šv. Kalėdoms Anelė Zikarienė nupėdavo ir kalakutę. Teigiama, kad kalakutės būdavo tokios piktos, kad,

Toks linoleumas – unikalus Kaune

Skalbykloje išsaugotos autentiškos detalės

norint nuo jų apginti namuose besilankančias damas, teko įrengti specialius vartelius. Vadinamuosius kalakutės vartelius pavyko išsaugoti, jie buvo labai reikalingi, nes kalakutė būtinai puldavo ponias su šilkinėmis kojinais, kurios anuomet brangiai kainavo.

R. Ruibienė gali labai ilgai ir įdomiai pasakoti apie Zikarų šeimos gyvenimą. Pasak jos, už dažnas vaikų Alytės, Teisučio, Vaidučio ir Vainučio išdaigas bausdavo griežtoji mama, o pas tėtį vaikai eidavo guostis. Vaikus šiuose namuose tautiškai ir patriotiškai auklėjo tėvas. Jis labai daug vaikams leisdavo ir atleisdavo, išskyrus kelis dalykus: neleido nerbtį kito žmogaus ir įterpti svetimybų į lietuvių kalbą.

Nukelta į 8 psl.

Mark Van Yetter tapybos darbai

Mark Van Yetter: „Kuo daugiau žvelgiu į šiuolaikinį meną, tuo mažiau jis mane veikia“

Ieva Marija Mendeikaitė

Mark Van Yetter – tapytojas, kurio ambicingi darbai yra konstruojami intuityviai. Šie darbai perteikia savitą sąveiką tarp sapnų pasaulio ir atsitiktinių, mūsų gyvenime nutinkančių įvykių visumos. Analizuojant kai kuriuos autoriaus darbus (nors dauguma jų yra tradicinėse savo formose – akriliniai dažai nugulę ant popieriaus lapo), nesunku pastebėti ir tapytojo polinkio į skulptūros, koliažo ar printų idėjų užuomazgas.

Nepaisant šio išskirtinumo, visi autoriaus kūriniai atsispindi pažįstamuose žanruose – portretuose, peizažuose, interjero ar natūrmorto atvaizdavimuose. Nesunku pastebėti ir tam tikrų siurrealistinių darbų detalių – stiliaus, kurį 1930-aisiais ateities kūrėjams perdavė garsus siurrealizmo tapytojas Rene Magritte. Tokie M. V. Yetter darbai dažniausiai yra perpildyti įvairių komišku figūrų ir keistų objektų, nederančių su realybe arba imponuojant idėja, kad piešinyje yra daugiau nei tik tai, ką matome plika akimi. Netgi piešiant šunį, stebintį savo dubenėlį vandens ar žmogų, kambaryje atliekantį vienokią ar kitokią veiksmą, šie paveikslai kuria filmo, sapno, fikcinio pasaulio įvaizdį.

Yetter gimė 1978 m. Pensilvanijoje, ten gyveno jau septinta jo giminės karta. Turėdamas sunkią disleksijos formą, vaikinai nebaigė mokyklos, tačiau sugebėjo apsiginti pagrindinius

kursus, kad vėliau galėtų studijuoti menus New Yorke. Baigęs meno mokyklą, vaikinai grįžo į Pensilvaniją toliau kurti ir bandyti užsidirbti iš savo kūrybos. Nors iš pradžių, kaip ir daugumai pradedančių menininkų, išgyventi iš savo kūrybos būdavo sunku, vaikinai pradėjo dirbti pavienius darbus savo mieste ir parduoti senas muzikos plokšteles.

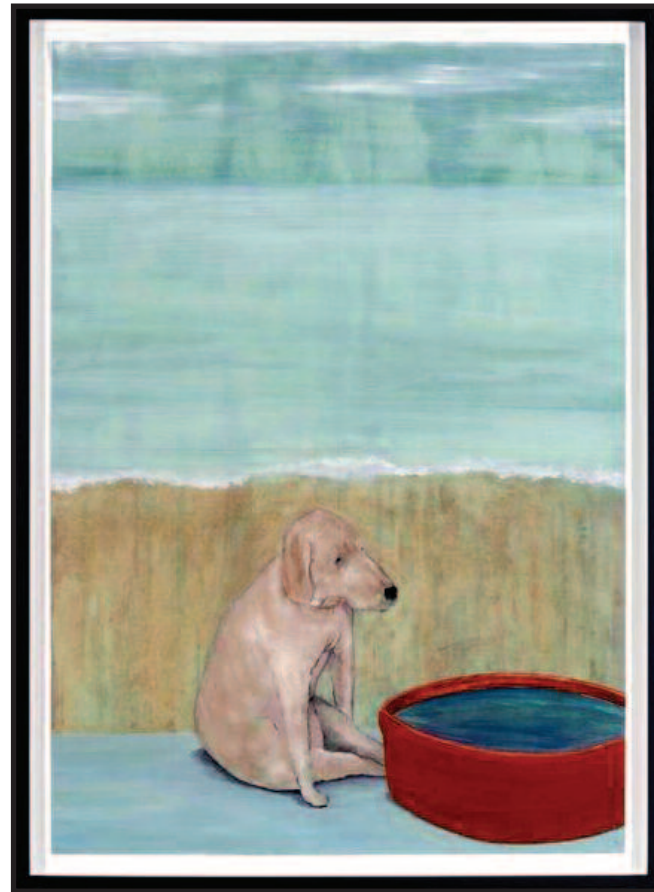
Vėliau, 2005 m., Yetter persikraustė į New Yorką, Brooklyną, kur jis ir Turkijos menininkė Ayca Odabasi atidarė šokių ir menų studiją (prieš tai šios patalpos buvo naudotos kaip senų knygų ir muzikos plokštelių parduotuvė). Čia Yetter gyveno ir kūrė iki pat 2008 m. Vėliau kartu su Ayca Yetter persikraustė į Stambulą, kur perkėlė ir savo šokių bei menų studiją.

Dar po penkerių metų menininkas apsigyveno Berlyne, kur vadovavo Micky Schubert galerijai iki pat jos uždarymo 2017 m. Galerijai uždarius, po dešimties metų svetur, menininkas vėl grįžo į gimtąją Pensilvaniją.

Tačiau šie metai svetur niekur nedingo, visus juos galima išvelgti menininko darbuose. Kūrinio objektai dažnai siejasi su akivaizdžiais ir gerai žinomais šalių motyvais ar istorijos tarpniais nuo senovės Graikijos ir viduramžių iki modernių laikų metro, kelio ženklų ir greitojo maisto užkandinių. Visi šie atvaizdavimai turi išskirtinumą prafiltruojami per tapytojo vaizduotės filtrą. Iki šiol menininkas surengė daugiau nei kelias dešimtis savo darbų parodų, rodytų tiek Jungtinėse Amerikos Valstijose, tiek Vokietijoje, Didžiojoje Britanijoje, Norvegijoje ir t. t.

Šiandien menininko studija taip pat pasikeitė – vietoj mažytės parduotuvėlės Brooklyno kampe galima išvysti didžiulę, stiklinėmis durimis ir langais papuoštą meninę erdvę, iš dalies sujungtą su jo močiutės namo dalimi. Ši erdvė ypatinga tuo, kad jos viduje galima išvysti baseiną, o gulint jame ir žvelgiant pro langą – pro šalį tekančią upę.

Savo susidomėjimą menu tapytojos išreiškė dar būdamas visai vaikas. „Vaikystėje nieko kito neveikiau, tik nuolatos tapiau. Tačiau tikroji pažintis su menu buvo tuomet, kai man suėjo dvylika metų. Tuomet sena hipių porėlė mano mieste atidarė meno galeriją, kuri pritraukė daugybę užsienio turistų ir vietinių menininkų. Labai greitai tuomet supratau, kad aš noriu išmokti daugiau. Pradėjau nežmoniškai daug skaityti apie meną ir kai sukauptu praktiškai visą informaciją, kiek tik galėjau, išsi-

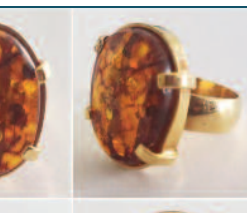
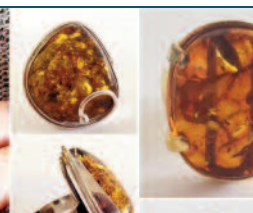
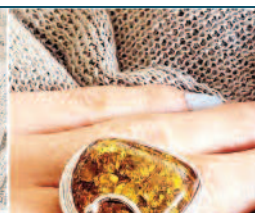

laikiau vairuotojo egzaminą ir išvažiavau į New Yorką aplankyti muziejų. Vėliau, studijuodamas menus taip pat supratau, kad tai yra daugiau nei hobsis, tai tikrai buvo mano aistra. Buvau be galo laimingas mokydamasis iš tokių specialistų kaip Mike Kelley.”

Tapytojas taip pat mini, kad norint tapti geru dailininku, iliustratoriumi ar kūrybininku, privalai nuolatos mokytis ir daug būti su savimi. Mokytis ne tik iš savęs, iš tau patinkančių menininkų, tačiau ir iš visiškai kitos krypties kūrėjų, mokytis suprasti ne tik skirtingas darbų atlikimo technikas, tačiau ir tai, kodėl vieni žmonės renkasi tokį kūrybos kelią, suprasti jų perspektyvas.

Paklaustas, ar gailisi metęs mokyklą, menininkas atsakė, kad, jo nuomone, „Visas tas karjeros statymas nuo ankstauro amžiaus atrodė beprasmis ir juokingas. Yra daugybė gerai apsiskaičiusių, diplomuotų menininkų ir aš nenorėjau būti vienas iš jų.“

Nukelta į 7 psl.

Gražiausios dovanos bet kokiai progai! balzekasmuseum.org

Stasė Semėnienė

Susitikimas Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje. Iš k.: Stanley Balzekas, Eileen Mackevich, Stasė Semėnienė ir JAV senatorius Richard Durbin. „Draugo“ archyvo nuotraukos

Prisimenant Stasę Eleną Lapaite Semėnienę (1916.VI.12. – 2014.V.31.)

Marija Bareikaitė Remienė

*Praeities gilų miegą, kas pažadint galėtų?
Kas jos dvasią atspėtų? Jai įkvėptų gyvybę?
Kas suprasti pajęgtų tamsią amžių tolybę?
Kas bent uždangos kraštą mums praskleisti mokėtų?*

Maironis

Stasei Elenai Lapaitei Semėnienei Dievas nepagailėjo daugelio talentų. Ji žmonių neužmirštama, dvasinės meilės sklidina spaudos darbuotoja, kultūrininkė, visuomenininkė, žurnalistė, keliautoja, mokytoja ir ištikima draugė.

Stasė Lapaitė gimė Irkutske, Rusijoje. Nors gimusi svetimoje žemėje, kaip ir daugelis to meto kultūrininkų, nuo jaunų dienų ji savo širdyje turėjo tėvų iškiepytą tėvynės meilę. Stasė Lapaitė išugdė ir mokslą davė laisvoji Lietuva. Ji pažinojo tautos vertę, mylėjo tėvynę ir savo tautiečius. 1921 m. su tėvais ji grįžo į Lietuvą. 1934 m. mokėsi ir baigė Kėdainių gimnaziją, studijavo VDU Humanitarinių mokslų fakulteto filologijos skyriuje, kurį sėkmingai baigė 1938 metais. Nuo jaunystės ji buvo veikli skautų organizacijoje, o studijuodama buvo korp. *Filiae Samogitiae* valdybos narė. Metus mokėsi anglų kalbos ir gyveno Londone, kur ji susipažino su baigusiu mokslus inžinieriumi Alfredu Semėnu ir sujungė su juo savo gyvenimą.

Numaldomai bėgo metai. Pasikeitė ne tik laikai, bet ir mūsų gyvenimai. Artėjant rusų okupacijai, jauna Semėnų šeima paliko Lietuvą ir 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, kartu su tūkstančiais lietuvių pabėgėlių. Bet gyvenimas nestovi vietoje. Kūrėsi stovyklos, ėjo gyvas, kultūringas, laikinas gyvenimas svetimoje žemėje.

Stasė Semėnienę matydavau iš tolo 1946 m. Vokietijoje, Hanau pabėgėlių stovykloje.

Ji buvo jauna, žvali, aukštai iškėlus galva, gražiais geltonais plaukais, drąsiais žingsniais žengdavo stovyklos gatvėmis, kartu su svečiais amerikiečiais. Tuomet aš nežinojau jos gyvenimo istorijos, bet ji išsiskyrė iš kitų stovyklos gyventojų, nes mokėjo anglų kalbą ir buvo daug kam reikalinga. Hanau stovykloje ji dirbo lietuvių gimnazijoje iki išvykimo į Ameriką, dėstydamą anglų kalbą mokiniam.

Gražią, geltonplaukę Stasę Semėnienę pažinau iš arčiau po daugel metų Čikagoje. Nors dirbdama 5 dienas dėl pragyvenimo, S. Semėnienė greitai įsijungė į labdarinę BALF'o šalpos organizaciją, buvo jo vicepirmininkė, rinko aukas į Sibirą ištremtiems lietuviams, atstovavo moterims tarptautinėje taryboje. Tačiau didžiausias jos įnašas į mūsų kultūrinį gyvenimą buvo, kai ji tapo „Moterų gyvenimo“ skyriaus redaktore „Draugo“ dienraštyje.

„Draugo“ dienraštyje moterims skirtas skyrius pasirodė 1950 m., kun. Juozui Prunskiui pradėjus dirbti šeštadienio kultūrinio priedo redaktoriumi. Visos moterys tą skyrių sutiko su džiaugsmu. Tai buvo muzika be ribų, bet reikėjo pastovios redaktorės. Per

porą metų pasikeitė kelios redaktorės. Tik 1952 m. redagavimo vairą perėmus visuomenininkei S. Semėnienėi, „Moterų gyvenimas“ gyvavo 40 metų, iki 1992 m. Šis puslapis moterims buvo įdomus tuo, kad ten dominavo moterų literatūra, šeimų aprašymai, straipsniai iš lietuvių moterų visuomeninės veiklos, jaunimo patriotinio ugdymo diskusijos. Redaktorės S. Semėnienės ypatingu rūpesčiu tvarkomas skyrius tapo visoms lietuviams įdomus ir mėgiamas. Kai kam kildavo mintis, kodėl reikia atskiro puslapio, skirto moterims. Tačiau ne vienas pripažino, kad moteris užėmė svarbią vietą gyvenime, ypač dvasiniame auklėjime, kaip Marija Pečkauskaitė ir daug kitų moterų.

Po daugel metų tenka nušluostyti storą dulkių sluoksnį, rašant apie visuomenininkę, kurią kadaise tik iš tolo pažinau. Noriu save priskirti prie tokių laimingųjų, kad ją tada sutikau ir bendravau. Pažinus šiek tiek S. Semėnienės išorinį gyvenimą, tenka iš arčiau pažvelgti į jos širdį ir suprasti jos dvasinę būklę naujomis sąlygomis.

Po Antrojo pasaulinio karo iš Vokietijos pabėgėlių stovyklų lietuviai traukė į Čikagą.

Ilgainiui lietuvių ratas šiame mieste didėjo. Išsiplėtė židiniai, steigėsi naujos organizacijos, įvairūs rėmėjų būreliai. 1956 m. Marija Remienė buvo paprašyta vadovauti Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo Vargdienių seserų kongregacijos Čikagoje rėmėjams. Buvau jauna ir darbas nežinomas. Sėkmingam darbui daug padėjo spauda, ypač „Moterų gyvenimas“, kuri redagavo S. Semėnienė. Visuomenininkė S. Semėnienė vertino mano darbą, pati rašė straipsnius, pasikalbėjimus, seserų darbai augo ir Putnamas tapo gerai žinomas lietuviams visoje Amerikoje.

Redaktorė S. Semėnienė atkreipė ypatingą dėmesį į mane (Mariją Remienę), kai 1987 m. Lietuvių Fondo (LF) vadovybė pakeitė nusistovėjusią tvarką, buvau išrinkta ir tapau LF valdybos pirmininke. Tais metais vasario mėnesį „Draugo“ moterų skyriuje ji rašė: „Visas Čikagos lietuvių moteriškas skruzdėlynas sujudo, kai didžiulės finansinės institucijos LF stiprų ir galingą vairą į savo rankas perėmė trapi moteris Marija Remienė“. Buvo įprasta, kad vyrai posėdžiauja ir vadovauja, o moterys atlieka visus organizacijos darbus. Spaudoje nuolat buvo linksniuojama mano pavardė ir LF darbai. Nors S. Semėnienė buvo vyresnio amžiaus, bet tai nekliudė mudviem artimai bendrauti. Tiek jai, tiek man yra brangi atsivežta savo tėvynės subrandinta dvasia ir į kraują įaugusios tradicijos bei papročiai. Dažnai, palikusi savo tiesioginį darbą, ji platino renginių bilietus, rinko aukas, puošė stalus vaisėms ir itin pasitarnavo savo rašytais straipsniais.

„Trys pirmininkės“: Stasė Semėnienė, Matilda Marcikienė ir Marija Krauchunas

Nukelta į 7 psl.

Atkelta iš 6 psl.

Ypač prisimintinas vienas karštos vasaros šeštadienis, kai mudvi tvarkėme du šimtus viščiukų tėvų marijonų vienuolyno virtuvėje. Ilgus metus vadovaudama „Draugo“ renginiams, pasikviečiau S. Semėnienę į „Draugo“ renginių komitetą. Į komitetą ji mielai sutiko įsijungti kaip „Moterų gyvenimo“ redaktorė. „Draugo“ dienraščiu paremti komitetas organizuodavo renginius: koncertus, gegužines, banketus, loterijas ir net premijų romanų bei knygų sutiktuves. Komitetas nutarė surengti gegužinę „Draugo“ sodyboje, o tėvų marijonų virtuvę panaudoti maistui ruošti. Apskaiciuota, kad reikėjo nupirkti 200 viščiukų ir juos paruošti sekmadieniui kepimui. Viščiukus nu-

Stasė Semėnienė su buvusiu JAV ambasadorium Lietuvai John Tefft „Madison-Vilnius Sister Cities“ bankete 2003 m.

pirkau šeštadienį prieš gegužinę, bet niekas iš komiteto nesutiko juos sutvarkyti. Man į talką pasisiūlė redaktorė S. Semėnienė. Buvo labai karštas šeštadienis. Virtuvėje nebuvo jokio vėsinimo, o darbą reikėjo atlikti. Kurdamos tolesnius planus, prakaituodamos, mudvi paruošėme sekmadienio gegužinės pietums vištienos patiekalą. Gegužinės metu redaktorė platino loterijos bilietus, rinko aukas ir dirbo, kur tik buvo reikalinga. Visuomeninis darbas, tie patys spaudos rūpesčiai mus sujungė ilgam laikui.

Redaktorė S. Semėnienė buvo ypatinga komiteto narė: ji išplatindavo bent 100 bilietų į „Draugo“ metinius banketus. Dienraščio renginiai tapo labai populiari. Į gegužines ar banketus žmonės atvykdavo iš tolesnių vietovių. Tačiau sukviesti 450 svečių į banketą buvo nelengva. Tik tokių bitelių, kaip S. Semėnienė, dėka panašių renginių pasisekimas būdavo garantuotas. Be to, visi darbai ir ypatingi svečiai būdavo gražiai paminėti „Draugo“ puslapiuose. Kartu su bičiule S. Semėniene planuodavome, kaip sudominti renginio svečius, kokį ypatingą, negirdėtą asmenį pakviesti kalbėtoju ir kokią programą pateikti.

S. Semėnienė ypač mėgo keliauti. Sunku pasakyti, kur jos nebūta, nelankyta ir neaprašyta. Ji save laikė keliauninke „alkoholike“. Jos kelionių aprašymai labai įdomūs ir „Draugo“ skaitytojų mielai skaitomi. Mirus vyrui inžinieriui A. Semėnui, S. Semėnienė savo atostogas panaudodavo kelionėms. Ji „užkrėtė“ ir mane keliauti. Su ja keliauau po laisvos Europos kraštus, geriausiais kruizais po nuostabias Karibų jūros salas. Man patiko keliauti su ja, nes ji mokėjo kelias svetimas kalbas: anglų, lenkų, vokiečių, rusų, čekų ir susikalbėdavo net prancūziškai. Visą kelionės grafiką visada iš anksto gerai išstudijuodavo ir man nereikėdavo rūpintis. Mokėdama daug kalbų, ji mėgdavo užkalbinti svetimtaučius bendrakeleivius ir visada pasakodavo apie Sovietų okupuotą, kenčiančią Lietuvą.

Ne visada lengvai sekėsi keliauti Lenkijos keliais. Kraštas buvo apleistas, vyravo nešvara, o kaimuose tikra netvarka. Varšuvoje lenkas gidas ėmė pasakoti apie didžiąją Lenkiją, kuri buvo nuo Baltijos iki Juodosios jūrų. Amerikiečiai į šį aiškinimą neatkreipė dėmesio, bet mums, lietuviams, toks pasakojimas labai užkliuvo. S. Semėnienė tuoj pataisė gidą, kad ne Lenkija, o tik Lietuva buvo nuo Baltijos iki Juodosios jūrų. Ji pa-

brėžė, jog tuo metu ji dirbo muziejuje, kur yra daug senų žemėlapių ir kur rodomos Lietuvos ribos. Pataisydama gidą ji dar paprašė ateityje neklaidinti turistų, o pateikti tikrą istorijos informaciją.

Nemalonus įvykis buvo Krokuvoje prie turistų viešbučio. Mūsų keliauninkai laukė savo autobuso, o Stasė ėmė kalbinti vieną taksi vairuotoją lenkų kalba pasisakydama, kad mūsų grupė yra iš Amerikos, o mes esame lietuviai pabėgėliai, išvengę Sibiro tremties. Lenkas taksi vairuotojas buvo savo šalies patriotas ir ėmė plūsti lietuvius, jog šie nepadėjo lenkams karo metu kovoje su vokiečiais ir išdėstė įvairius priekaištus. Savo ruožtu S. Semėnienė nenusileido, sakydama, kad Lietuva priėmė lenkų karius, davė jiems prieglobstį ir padėjo persikelti į Angliją. Nežinia, kaip būtų tas pokalbis pasibaigęs, bet atvyko mūsų autobusas ir visi turėjome keliauti toliau.

Į sovietų okupuotą Lietuvą S. Semėnienė nemėgino nuvykti. Tačiau kai Lietuva tapo nepriklausoma, ji ne vieną kartą savo šeimos narius nuvežė į tėvynę ir su didele meile aprašė savo apsilankymą.

Kaip ir kitos moterys keliaudamos mėgdavome lankyti brangenybių krautuves. Visada sugrįždavome su naujais papuošalais. S. Semėnienė turi dukrą, augančią šeimą ir turi kam palikti aukso brangenybes. Ji džiaugėsi ne tik vaikais, bet ir provaikais.

S. Semėnienė, sulaukusi 90 metų, pardavė savo nuosavą namą Čikagoje ir persikėlė pas dukrą Nijolę už 200 mylių nuo Čikagos į Wisconsin valstiją. Gyvendama toli nuo Čikagos, ji pasigedavo draugių ir veiklos. Be to, jos regėjimas

labai pablogėjo, negalėjo skaityti laikraščių ir knygų, bet „Draugo“ juk negali neskaityti. Įsigijusi specialų aparatą ji perskaitydavo visą laikraštį ir dar parašydavo komentarus. S. Semėnienė turėjo rašymo dovaną. Pasitraukusi iš redaktorės pareigų, ji nesustojo rašyti. Nesugalvodama apie ką rašyti, ji man paskambindavo ir

Stasė Semėnienė (d.) su dukra Nijolė Etwiler

prašydavo jai pasiūlyti temų. Jas gavusi parašydavo „Draugui“ puikių vedamųjų. Jeigu jai reikėdavo kam nors paskambinti telefonu, ji, nematydama telefono numerio, kreipdavosi į mane. Mano telefono numerį ji žinojo atmintinai. Gavusi norimą telefono numerį, ji vieną kartą pakartodavo ir viskas „užsirašydavo“ jos atmintyje. Daugiau kartoti jau nereikėdavo.

Sulaukusi 94-erių metų ji su šeima dar keliavo į Europą ir 3 savaites praleido keliaudama kruizu Viduržemio jūra, lankydama nuostabias vietas, ir sugrįžusi viską aprašė.

Po daugel metų S. Semėnienė tapo labai artima mano drauge, globėja, patarėja. Daug kartų ji sakydavo, kad mane mylinti kaip savo dukrą. Būdama slaugos namų gyventoja, negalėjau jos pamiršti. Dažnai jai paskambindavau telefonu, pasikalbėdavome, papasakodavau Čikagos įvykius. Viskas jai buvo įdomu, o jos atmintis nuostabi. Negaliu ir negalėsiu kada nors pamiršti jos nuoširdumo ir patriotiškumo, kol aš gyvensiu.

Stasei Lapaitei Semėnienei Dievas nepagailėjo daugelio talentų. Ji aktyvi visuomenininkė, žurnalistė, keliautoja, mokytoja ir ištikima draugė. Tegul jos darbštumo pavyzdys švies ir šildys, tarnaus idealais jaunoms tautietėms, dabar pradedančioms kurtis Amerikoje. Daug vardų laikas nusinėti ir ištrinti iš atminties ne tik veidus, bet ir jų darbus.

Tegu būna vienas kuklus vardo prisiminimas, Stasės Semėnienės Lapaitės įrašytas mūsų išeivijos istorijoje.

Mark Van Yetter

Atkelta iš 5 psl.

Pralaidęs porą mėnesių Berlyne, studijų metu supratau, kad dėl savo ateities turiu spręsti pats ir niekas kitas man nepadės paaiškinant, kokį kelią turiu rinktis ir kokiais būdais turio jo siekti. Kurį laiką tapiau peizažus kaip koks nuoboda sekmadienių popiečių tapytojas. Turbūt dėl tokio savo požiūrio dauguma tuo metu kurtų peizažų aš sunaikinau, kadangi supratau, kad jie tiesiog niekur netinka. Jie netinka nei man, nei kitiems. Žvelgiant atgal, suprantu, kad tai buvo kūrybiškasis periodas mano gyvenime, atnešęs man tikrai daug patirties ir žinių. Supratau, kad esu daug labiau susietas su Amerika, jos modernizmu ir tokiais tapytojais kaip Charles Demuth, Thomas Hart Benton, Palmer Hayden nei su dauguma gerai atpažįtamų ir pripažintų Europos menininkų.”

Tapytojas teigia, kad nors ir jaučia stiprią trauką amerikietiškam modernizmui ir šios krypties darbams, visgi iki šiol nežino, kaip turėtų įvardyti savo darbų braižą. „Niekada nežinojau, kaip turėčiau vadinti savo darbus. Turbūt todėl, kad visi jie prasideda kaip taškėliai ir linijos, kurie galiausiai virsta popieriuje atvaizduotu objektu. Kadangi tapau be jokios paslėptos minties, tiesiog intuityviai, tos linijos susideda į vientisą objektą, kuris pats nusprendžia, kur turės judėti toliau. Kartais tapau lauką, figūras ar kitus objektus, kurie kažkaip sąveikauja su išgalvotų formų vazomis ir fontanais. Tokie piešiniai, kad ir kaip keistai skambėtų, man primena psichodelinius paveikslėlius, tapytus še-

šiasdešimtaisiais, kurie vėliau buvo kažkur pamesti ir neseniai vėl netikėtai atrasti. Galbūt šie mano piešiniai yra sunkiausi, nes juos atvaizduoti nepereinant į kičą yra tikrai sudėtinga. Dažnai gero piešinio kūryba gali užtrukti daugiau nei keletą metų.”

Menininko Mark van Yetter paveikslai ir piešiniai sukuria svaiginančią atminties ir vaizduotės sąveiką, kurią sustiprina senovės laikų meno, senųjų meistrų ir liaudies meno bei grafinės iliustracijos istorija. Savo kūryboje Yetter vertina tapybos praktiką kaip instinktyvią ir intensyvią priemonę savo minčių pagalba apmąstyti ir perteikti kūrinius kitiems vaizdine kalba.

Gija, perpinanti visą Yetter kūrybą, yra gėdingų anekdotų ir nelogiškų pasakojimų vaizdavimas, aiškinant būdingus tapybos motyvus ir atmainas neįtikinamai. Pavyzdžiui, jo meno žiūrovai susidurs su mašiais tualetu natūrmortais, nuotoliniais aktais, antgamtišku interjeru, oriais šunų portretais, taip pat išgalvotomis fontanų, vazų, žuvų ir šviestuvų kompozicijomis.

„Kuo daugiau žiūriu į šiuolaikinį meną, tuo mažiau jis mane veikia”, – viename savo interviu sako Yetter. „Gali būti, kad tai nėra visai tiesiogiai susiję su mano smegenimis, tačiau tai yra lygiai taip pat intuityvu, kaip ir emocija ir, be abejo, kažkiek komerciška. Manau, kad to ir tikiuosi kurdamas savo kūrinius. Tam tikras nuoširdumas ir tiesa. Nemanau, kad mano darbas yra labai sėkmingas, jei jį reikia išsamiai paaiškinti, kad jis galėtų būtų suprantamas. Tai, ką žmonės mato paveiksle, turėtų būti jaučiama jų pačių, nepiešiant jokių išankstinių suvokimo galimybių ar duodant tam tikras pažinimo gaires. Svarbu mėgautis ir interpretuoti meną taip, kaip tą daryti atrodo tinkama.”

„Laisvės“ paminklo kūrėjo Juozo Zikaro namai

Atkelta iš 4 psl.

Muziejininkė pažymėjo, kad Zikarams didžiausios šventės būdavo šv. Velykos, šv. Kalėdos ir Juozinės. Per šv. Velykas ir šv. Kalėdas šių namų durys bus atviros kiekvienam išalkusiam – Zikarų namų kieme būdavo išstatomi suolai, nes žmonės netilpo į valgomąjį ir koridorijų. A. Zikarienė kartu su tarnaitėmis gamindavo maistą, o vargdieniai per šv. Velykas Zikarų namuose gaudavo sriubos, mėsos, kiaušinių bei taurelę stipresnio gėrimo.

Istorijos audros sujaukė ir dramatiškai pakeitė šios šeimos gyvenimą – 1944 m. rudenį sovietų valdžia vėl įsitvirtino Lietuvoje ir prasidėjo antra sovietinio teroro banga. Imta persekioti iškilius nepriklausomos Lietuvos veikėjus. J. Zikarą tardė kelis kartus. Saugumą domino, kur yra dingę trys jų sūnūs. Vaidutis, Teisutis ir Vainutis buvo laikomi žuvusiais, kai artėjant frontui nacių okupantai išsivedė juos kasti apkasų, o visą mobilizuotų vaikų grupę subombardavo sovietų aviacija.

sovietų armijai, saugumiečiai išsikvietė J. Zikarą teigdami, kad sūnūs nežuvę, o yra su partizanais miškuose. Dėl to buvo grasinama ištremiti žmoną ir dukterį, jei neišduosias, kur sūnūs slapstosi, nors šeima nežinojo, kur jie ir ar dar gyvi. Terorizuojamas, psichologiškai išsekintas J. Zikaras 1944 m. lapkričio 9 d. nusizudė, išgėręs nuodų.

Vyro mirtis, trijų sūnų netektis prislėgė A. Zikarienę. Našlė su moksleive dukterimi buvo privirsta išparduoti daiktus, nuomoti kambarius. Laimė, pavyko išvengti tremties, nes dalis prie sovietų prisitaikiusių įtakingų asmenų norėjo parodyti, jog intelektualinis Lietuvos elitą nėra naikinamas. R. Ruibienė įsitikinusi, kad būtent

skulptoriaus savižudybė išgelbėjo našlę ir dukrą nuo tremties.

Tik 1952 metais šeimą pasiekė gera žinia – Teisutis, Vaidutis ir Vainutis Zikarai yra gyvi ir sveiki. Alytei pavyko susisiekti su broliais. Jie per Antrąjį pasaulinį karą atsidūrė Vokietijoje. Vėliau Vaidutis ir Vainutis persikėlė į Jungtines Amerikos Valstijas, o Teisutis atsidūrė Australijoje ir čia tapo gerai žinomomis skulptorėmis, sukūrusiu daug vertingų darbų ir surengusiu nemažai parodų.

Pasak R. Ruibienės, muziejus per tuos du dešimtmečius nuolat buvo lankomas, čia atvykdavo daug išsivijusių atstovų, meno mylėtojų, moksleivių. Būta ir netikėtų atradimų – tvarkant 1900 metų gamybos „Kaps“ firmos pianiną, atidarius jo apačią buvo surasti į karo meto laikraščius susukti sidabro šaukšteliai, senieji A. Zikarienės mamos gintaro karoliai bei į sovietinio laikotarpio laikraštį susuktos dvi sidabro taurelės. Muziejuje yra dar viena svarbi relikvija – į Kauną iš J. Zikaro gimtųjų namų Panevėžio krašte atkeliavęs skulptoriaus tėvo Viktoro Zikaro varstotas.

Savo garsiojo protėvio nepamiršo ir kiti jo palikuonys. R. Ruibienė pasakojo, kad nuolat palaiko ryšius ir susirašinėja su skulptoriaus anūkais, kurie labai džiaugiasi, kad jų senelio atminimas rūpestingai puoselėjamas Lietuvoje.

„Prieš kelerius metus Lietuvoje lankėsi JAV gyvenanti J. Zikaro anūkė, Vainučio Zikaro dukra Eglė Zikaraitė-Calabrese su trimis savo sūnumis ir dukra bei vyru. Tada šeima aplankė visas su garsiuoju seneliu susijusias vietas, dėkojo žmonėms, taip gražiai saugantiems jo atminimą. Senelio kūryba didžiulį įspūdį ir Vainučio Zikaro sūnaus Šarūno šeima, kurioje užaugo trys vaikai“, – pasakojo R. Ruibienė.

Kultūros kronika

Birželio 4 d. Vysbadene atidaryta Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro paroda „Vilko vaikai: duonos keliu iš Rytų Prūsijos į Lietuvą 1945–1948 / Wolfskinder: Auf dem Brotweg von Ostpreußen nach Litauen 1945–1948“. Paroda skirta Vilko vaikams – tai 3–16 metų vaikai, kurie po Antrojo pasaulinio karo iš Rytų Prūsijos vieni ar dažniausiai su vienu iš suaugusiųjų pėsčiomis ar prekiniais traukiniais atklydo į sovietų okupuotą Lietuvą. Vieni liko čia, kiti nukeliavo į Latviją ir Estiją ar net Ukrainą ir Baltarusiją. Lietuvoje dalis vaikų buvo įsivaikinti, jiems suteiktas kitas vardas ir kitos šalies pasas, jie turėjo slėpti savo vokiškumą ir atsakyti tikrosios tapatybės. Tik atkūrus Nepriklausomybę 1990 m. šiems žmonėms atsirado galimybė pradėti ieškoti savo artimųjų ir grįžti Vokietijon. 1991 m. Lietuvoje gyvenantys vokiečių kilmės vaikai susitelkė į bendriją „Edelweiss“.

Rugilės Barzdžiukaitės, Vaivos Grainytės ir Linos Lapelytės opera-performansas „Saulė ir jūra“, atnaujiniusi turą po pasaulį, vasarą pasitiko Danijos sostinėje Kopenhagoje. Per keturias dienas surengta 20 pasirodymų, į juos bilietai išpirkti iškart tik paskelbus apie „Saulės ir jūros“ gastroles. Vienoje iš ekspozicinių centro salių įrengtas 300 kvadratinį metrų dirbtinis paplūdimys šįkart pripildytas 17 tonų daniško smėlio. Išsitiesę ant jo operą atliko solistai iš Lietuvos, Italijos ir kitų šalių. Po pasirodymo Danijoje „Saulė ir jūra“ birželio 22–liepos 4 d. skambės Italijos sostinėje, nacionaliniame teatre „Teatro di Roma“, liepos 17–18 d. – Vokietijoje, ekologiškai veikiančiame šiuolaikinio meno centre „E-Werk Luckenwalde“, rugsėjo 1–2 d. – Atėnų ir „Epidaurus“ festivalyje Graikijoje, lapkričio 2–15 d. – Malmės šiuolaikinio meno parodų rūmuose Švedijoje. Spalį planuojamas operos-performanso turas JAV.

Iš atsiminimų apie Rygiškių Joną

Atkelta iš 3 psl.

Sutarto sekmadienio rytą Rygiškių Joną radau jo darbo kambaryje, aukštų ratų vežimėlyje privežtą prie stalo. Aukštai iškilęs, lyg kokioj bričkoj sėdėtų, kojos uždengtos pilka antklode, it gūnia, pats išimurdes į erdvų, plačiom rankovėm apdarą, lyg kokį chalata, ant galvos „jarmulka“ – nesakytum, kad ne rabinas! Barzda gerokai žilstelėjus, su tamsiais kuokštais vietom, didelės susimąstę akys žvelgia pro langą, lyg su liūdesiu ko tolyje ieškotų. Kakta aukšta, aiškiai mokslninko. Atrodo, lyg manęs ir laukė pasirošęs. Tad ilgai nedelsęs ir sako:

– Tai paskaityk, ką čia turi išvertęs.

Pradedu skaityti apsakymėlių nuo pat antraštės:

– Aukštinė bitelė...

– Hm, aukštinė bitelė, – įsiterpia tęsdamas Rygiškių Jonas.

– Ar ne geriau būtų – aukso bite-lė, kaip dainose: aukso žiedelis, ne aukštinis...

Ir taip kone po kiekvieno sakinio tenka stabtelėti, o Rygiškių Jonas ieško geresnio, taiklesnio atitikmens. Matau, kaip lūpom vapa, lyg atminty ko ieško. To paties metodo laikės ir kalbininkas Juozas Balčikonis, kai per 2 valandų lietuvių kalbos pratybas išversdavom ne daugiau, kaip du sakinius!

Kol tą vertimą įveikėm, su Rygiškių Jonu teko turėti bene 3 ar 4 „seansus“. Kai baigėm, sakau:

– Nežinau, kuo galėsiu atsilyginti gerbiamam profesoriui už tokią vertingą pagalbą.

– Tai ką man atneši, – sako Rygiškių Jonas, – ar žašį?

Humoras buvo toks taiklus, kad išsyk nesumočiau nė ką atsakyti. Kiek atsikvošėjęs sakau:

– Žašį gerbiamam profesoriui tikrai atneščiau, tik visa bėda, kad praeitą rudenį tėviškėj (šiaurės Lietuvoj) liūtys visą derlių paplovė.

– Tai ir mokytis nebegalėsi? – klausia Rygiškių Jonas.

– Gal kaip nors ir galėsiu, – atsa-

Alfonsas Šešplaukis Linkuvoje, 1928

kiau. – Universiteto prorektorius prof. Čepinskis kaip šiauriečiui nubraukė mokesčių už mokslą. Gal kaip nors išsikasiu.

– Na, tai sėkmės. O jei kada gausi

žašį, tai pats sukirsk.

Deja, žašis anų laikų studentui buvo tokia pat retenybė, kaip šiais laikais „aukso žašis“, ir studijavom tada ne kojas ant stalų susikėlė.

Rygiškių Joną dar aplankiau viena proga tų metų rudenį, kai jis buvo persikėlęs į prašmatnius mūro namus senamiesty, prie Nemuno. O sekančių 1930 metų vasario 23 d. iš Karo ligoninės, kur Rygiškių Jonas gydėsi, mano giminaitei gail. sesuo R. Tamošiūnaitė telefonu pranešė: „Ar girdėjai, šandie mirė tavo Rygiškių Jonas“. Mat pas ją, beviešint kapelionui Žaliai Rūtai, kartą buvau papasakojęs apie savo apsilankymus pas Rygiškių Joną ir kaip gerbiau kalbininkus. Nuo to „tavo“ suskaudo širdis. Kodėl tik tavo, o ne mūsų visų? Kas būtų buvę iš mūsų kalbos ir rašybos, jei nebūtumėm turėję Rygiškių Jono?

Prisiminiau mūsų didįjį kalbininką, kurs kaip ta „aukso bitelė“ plušėjo kalbos sodo žieduose, ir sidabro ašara nuriedėjo į aukso atsiminimų pyne.

Parengė Audronė Škiudaitė